

МОРАЛЪТ В МЪГЛАТА НА СОЦИАЛНИТЕ МИРИЗМИ И АРОМАТИ

МАКСИМ МИЗОВ

Център за исторически и политологически изследвания

maksim-mizov@mail.ru

MORALITY IN THE MIST OF SOCIAL SMELLS AND AROMAS

MAXIM MIZOV

Abstract

The idea of the origin, character, specifics and functionality of moral olfaction is introduced and justified in this article for the first time in Bulgarian ethics. Various cases and modes of its strange manifestations and transformations are analyzed.

Keywords: social aromas, social smells, morality, sensitivity, sociality

На всеки, който се интересува от произхода, същността, спецификата и функционалността на нравствеността, е известно, че моралът е такъв странен феномен, който не оставя жизнена сфера на човешката екзистенция, към която да не прояви любопитство, и която да не включи в своята рефлексивна, оценяваща и санкционираща дейност. В известен смисъл дори може да се каже/пише, че моралът е особен „паноптичен” и тотализиращ феномен, който не оставя нито една страна от разнородната и многоликата човешка реализация без своя зрим и невидим, осъзнат или подсъзнателен контрол. Затова той е всепроникващ, вездесъщ регулативен фактор за жизнения свят на човека. Той се вглежда и вслушва във, докосва до или подушва, и вкусува от всички проявления на жизнедейността на онзи, който в дадения момент е „мишена” на неговото внимание, или е прицел на неговите размишления, преценки и присъди, но и на неговите реакции.

Ако нравствеността е толкова ненаситна, могъща, разностранна и многопосочна в своите разнородни потребности и интереси, телеологии и проявления, тя не може или не трябва да подминава с аристократично високомерие, или с необосновано пренебрежение всяка една от сферите на *човешката сетивност* и на нейната „продукция”. Щом човек е същество, надарено с пет сетива, той няма как да лишава морално-етичните си терзания или упования от техните разнородни способности, или многолики проявления. Нали моралните рефлексии и оценки не се сътворяват само в алхимичните лаборатории на хладния човешки разсъдък (или разум), нито единствено в пространството на трудно контролиращите се нравствени емоции и чувства, преживявания и състояния на човека! Те се нуждаят от многообразие на сетивни образи, преживявания и състояния, които им предлагат достатъчно „калорична храна”, повод/претекст за без/нравствени „истории”. Техните мисли или афекти фатално се нуждаят и от „свидетелските показания” на най-различни видове усещания, типове възприятия, които петте сетива най-любезно (или по принуда) им предоставят като суровина за морално-етическите визии и тълкувания. Това реално означава, че нравствените размисли, преживявания и реакции не само изпитват съдбовна необходимост от *всяко едно човешко сетиво*, но и (чрез неговите разностранни проявления) намират начин да легитимират или да опредметят своите послания.

Ако в сферата на морално-етическото говорене присъстват фабули, компоненти, които по някакъв повод и начин са свързани с отделните сетива, с техните данни или с „документации, надлежно изпращани” към високите инстанции на нравственото мислене, към „приложните конструкторски бюра” на моралната съвест или воля, а пък (оттам вече) и към „конвейерните линии” на нравственото поведение на човека, няма как тези явления или „произшествия” да не депозират своето присъствие и влияние в езика, в публичното, или дискретното (наум) „приказване” на, а и между а/моралните субекти.

Морализаторските наративи или митологиите на всички етноси и народи предоставят впечатляващи изобилия от разнородни и многолики сюжети, в които *сакралното* и *профанното* са надлежно „обзаведени” и със съответни одорични референции. Никога и никъде в историята на човечеството раят не е описван като пренаселен от одиозни миризми; винаги е изобразяван, прославян като свършен

хронотопос на аромати. Обратно, адът, в т.ч. и моралният, никъде не се отличава с царството на благоухания, а, напротив, с всевластието, но и безконечността на всевъзможни, отвратителни зловония.

Не само религиозният, но също и политическият, ала и нравственият „еретик“ се оказва *нечист и нечестив* по особени начини (валидни за неговата епоха и общество). И както от първия, така и от втория, а и от третия струят крайно неприятни миризми, имащи не само чисто природен, физически, телесен, но и социално-нравствен генезис.

По същият начин и предпочитаният, или фаворизираният тип социална личност никога и никъде не може да е субект на излъчване на неприемливи за неговата общност и нравственост (физически и социални) миризми. От него винаги се излъчват, струят в огромни, впечатляващи количества висококачествени одорични субстанции, послания.

Обратно – исторически или актуално публично/морално стигматизираните типажии винаги са „оборудвани“ и със съответни отрицателни мирисови емисии и ефекти.

Двата феномена, радикално отличаващи човека като род от всички останали живи същества – паметта и въображението, също изпитват нужда от услугите на сетивата. Затова морално осветената и разровената паметова съкровищница на отделни спомени, и предизвиканата, развихрилата се нравствено-ориентирана и ангажирана фантазия на човека обикновено не пускат от поточните си линии „продукция“, носеща щемпелите само на отделно сетиво, а предлагат щедро различни „мостри“ от почти всички сетива.

Знайно е, че зрението и слухът притежават най-голям относителен дял за функционирането на мисловната и психическата дейност на човека като род, вид и индивид. Макар и в различни пропорции обаче, останалите три сетива също са прекалено важни за градежа, нормалното действие на човешката природа в различните ѝ жизнени сфери.

В трезорите на всички древни и съвременни митологии и фолклори има „вечно зелени“ сюжети, истории или наративи, „сервиращи“ пъстроцветни изобилия от силно въздействащи, разнородни сетивни образи или иконографии, сред които (освен оптичните и слуховите) свои заслужени, понякога даже твърде важни места и завидни роли притежават и елементи от сетивните данни на обонянето, осезанието и дори на

вкуса? Изплувалите спомени или фантастичните картини за странни (омайващи или погубващи духа, сломяващи волята и парализиращи действията на героя) аромати/миризми от митологичните/фолклорните сюжети са доста увлекателна, интригуваща част от загадките на не/моралните приключения и преображения на добрите, или на лошите герои?! Тъкмо „разноцветното” присъствие на такива сетивни компоненти, техният впечатляващ хоровод, строгата им дисциплинираност, подреденост, или моментният им хаос са в основата на привлекателността/заплашителността на ред морализиращи преценки и тълкувания – както за естеството и спецификата на разказваните ситуации, така за характерното портретиране на героите на подобни нравствени или морализиращи фабули.

Не помним ли още от детските си години как любимите ни „положителни герои” от приказките като че ли излъчват особена морална свежест, как от техните мисли, чувства и деяния струи чудна светлина, душевна ведрина и топлина, вяра, надежда или истинска любов, докато онези на омразните приказни персонажи „лъхат” на неприятни смислово-оценъчни миризми, на потискащо неприятен, считан даже за зловреден дъх? Няма ли в приказните истории случки, в които героите се оказват опиянени от странни миризми/аромати, които ги отвеждат в други светове, придават им чудни, мощни сили?

От началото, та чак до края на своя живот човек се оказва зависим от и подчинен на молбите, увещанията, указанията, ултиматумите, императивите на своето обоняние. Неговите а/морални преめждия, авантюри, подвизи или провали не са ли свързани (по някакъв чудноват начин) и със съответни олфакторни атрибути, с мирисови валенции? Нали бленуваните светове се отличават от реалните освен по много други специфики също и по радикално променения асортимент, пейзаж на техните олфакторни лъчения?! Нима има нормален човек, който да мечтае за свят, в който миризмите, ароматите да не играят никаква роля, да нямат съществено значение за неговите жизнени проявления?!

Само преди няколко месеци изследователи откриха странна и непозната досега симптоматика, предупреждаваща за приближаващата смърт на човека, чиито безупречно верни показания са свързани със сериозни увреждания, а и със загуба на обонянието.

Не са ли моралното раждане, прераждане, възкресение на човека, или неговата социална/морална гибел органично свързани със съответни придобивки или с

недостатъци, покушения и увреждания в сферата на неговото социално обоняние, с плюсове и минуси за моралния му нюх? Щом като обонянieto и нравствените/морализиращите „свидетелства и алибита” са толкова жизнено важни за цялостното изграждане и развитие, или за деструкциите, разрушението на моралната структура и индивидуалността на човешкото съзнание и битие, трябва ли да се отнасяме с безразличие, с пренебрежителност към присъствието, ролята и функционалното значение на нравственото „нюхане”? Та нали в крайно сложната, деликатната сфера на морала човек не може да разчита само на изрядността на анатомичния си нос, а най-вече на нравствения си орган за ориентация и регулация в прекалено трудните плетеници на социалните аромати и миризми. Затова и иначе съвършено незримият морален нос е толкова фатално нужен на човека, а нравствените рецептори за декодиране посланията на олфакторните ерупции на социалната среда и ситуация, на други а/морални субекти са важни за цялостната му проява.

Нима можем категорично да отречем, че във всекидневното морално-етическо говорене присъстват вербални конструкти, които са органично свързани с уклончивото или пък дори с твърдото отсъждане, че в този момент на субекта нещо като че ли (или със сигурност) му „*понамирисва*” на добро, или лошо, на добродетелно, или порочно?! Нима ще отречем, че високоблагородните нравствени постъпки имат свой особен смислов и ценностен „аромат”, така както и че злодеянията притежават отблъскващ мирис? При това не винаги става дума само за метафори, за повече или по-малко прецизни, или даже за пикантни сравнения с богатите рандемани и арсенали на обонянieto, а за реални мирисови консистенции в средата, които провокират съответни нравствени оценки.

Не са ли свърталищата на моралните слабости, недостатъци и грехове, бърлогите на пороците пренаселени с одиозни миризми, обилно напръскани с изкуствени, замайващи аромати?! Не разчитат ли моралните пороци на изкусителствата и съблазънта на миризми, привличащи вниманието, замайващи ума, очароващи сетивата, а и погубващи душите на онези, който се отдадат и предадат в обятията на гибелните им намерения? Не се ли нуждаят възбудата и пожарищата на дивите страсти от съответни стимуланти, сред които особено значимо място и роля имат най-различни олфакторни компоненти?! Липсват ли възможности за а/моралния субект, подобно на използващия

ароматотерапии, да прибегва до услугите на определени природни и социални, естествени или изкуствени миризми, за да успокои терзанията, колизиите и бурите в своя душевен свят? А и не изпитва ли човек понякога нужда от специален подбор и „правилна“ употреба на подходящи за него, и за дадения казус „дезодоранти“, чрез които да неутрализира, или пък напълно да прогони неприятните миризми, които онези, до които се е докоснал, и които са общували с него, са оставили върху него, или пък които той може да остави у другите хора, но не желае това да се случи, а иска да се представи по различен начин?!

В този ракурс си струва да попитаме: не е ли градежът на публичния имидж на дадена личност освен всичко друго и специфично *дезодориране*, прикриване на неговите слабости и недостатъци, но и особено *парфюмиране*, за да се акцентира вниманието на околните върху неговите реални или имагинерно трансплантирани му добродетели?

Не са ли симпатиите (и антипатиите) към определен човек странна привързаност (или отчуждение) от онези незрими „ухания“, които този субект носи с личността си, с които дарява околните, с които присъствието му озонира междуличностното общуване?

Нали лаконично или обстойно коментирайки, прецизно или умишлено, и спекулативно осъждайки нещо от „морална гледна точка“, хората твърде често си позволяват да използват вербални аналогии, сравнения и метафори, които по специфичен начин са (смислово, съдържателно-тематично или ситуационно-функционално) свързани с (реални или въображаеми, минали, настоящи, предстоящи) „показания“ и на обонянieto?!

По странна, отколешна традиция морални-етическите доводи или аргументи за приемливо/недопустимо поведение на субекта обикновено „разчитат“ (най-много!) на сетивните „доказателства“ на зрението и слуха, а доста по-малко на тези на осезанието. Доста по маломерни, пренебрежими сякаш се оказват приносите на обонянieto и вкуса. Но дали наистина е така? Дали ролята на обонянieto или вкуса е толкова маловажна? Това, което човек вижда и чува, което усеща като невербални импулси и послания, той препраща в алхимичните лаборатории и в рафинериите на своите публични размишления или интимни, съкровени преживявания, за да произведе след това от суровината му определени поведенчески продукти, които да пласира по съответни

начини на пазара на социалните отношения, сред тържищата на човешките нрави в живота, в дадени казуси.

Някога, в отдавна отшумелите исторически епохи и типове общества простолюдието било свикнало да живее сред и да разчита на традиционно наследявани, препредавани му природни, или сред придобивани (в житейската му орис) социални миризми, докато знатните съсловия, висшите класи могли да си избират и ползват всевъзможни изкуствени аромати, с които да пулверизират своите тела, а и да пречистват душите си с илюзорните възприятия, че живеят или пък господстват в благоуханна жизнена среда. Така коренно различната дъхавост на жизнените светове на отделните класи сякаш се оглеждала и в спецификата на селектираните и употребяваните аромати от самите тях.

Днес постмодерната ситуация сякаш парадоксално преобръща нещата от живота наопаки. От една страна, тя предлага безбройни количества от всевъзможни (естествени и изкуствени) аромати, миризми, използвани по целеви предназначения от хората. Но, от друга страна, тази ситуация предполага своеобразно обезмирисяване на всичко и всички, сякаш обонянieto не бива да присъства, или да действа под съответна тревога. Съвременната индустрия, а и консумация на обезмирисители няма исторически аналог. Сякаш някаква могъща и потайна *сублимация* на гузна съвест, на опетнена душевност, на замърсена и разложена психика, на увредени или зомбирани съзнания на хората се нуждае неистово от всевъзможни очистители, дезодоранти и натрапчива парфюмерия. *Дезодорира* се всичко – от вещите, битовите предмети до мислите и словата, и то с услугите на определени типове политическа коректност, на синоними и евфемизми. Ала днешната епоха не се спира пред никого или нищо, когато трябва (умишлено, преднамерено, инструментално, спекулативно и манипулативно) да поръси, да окъпе и увони някого и нещо, които счита, че трябва да са стигматизирани, репресирани и осквернени. Така се оказва, че живеем в странен свят, в който паралелно битуват, властово върлуват противоположни мирисови валенции и щения, олфакторни неистовства и капризи, които силно затрудняват и заблуждават митарствата на нравствените терзания и „одисеи”. Да се пръскаме с или да се изтриваме от всевъзможни препарати, одорати и дезодорати като че ли се превръща във фундаментална съставка на злочестата ни човешка орисия! А подобна окаяна участ не

оставя настрана и моралната сфера, защото и спрямо нея тя също оказва своите (разнообразни, многопосочни, моментни или дълготрайни) ефекти.

Не е ли истина, че колкото по-безнравствен е човек, толкова повече грижи полага, за да се оборудва с фалшива самоличност, да се облее с измамни социални миризми!

Нерядко под лустрото на галантните обноски или на умело, изящно демонстрирания „бон тон” неочаквано изригват тежките миризми на аморалността. И, обратното, от простоватия вид, нескропаните маниери, невчесаните мисли и непрецизните слова на отделни лица/групи ненадейно могат да изплуват ароматите и на чудесна душевност. А това е така, понеже ароматите или миризмите са особени предвестници, символи или възплъщения на различни характеристики и специфики на техните притежатели, на техните тела, на индивидуалността, или на типологизациите на социалните им организми.

Хората се различават не само по естествените си (и соматични) ухания, но и по своите социални и нравствени благоухания, или зловония на техните натури, личности. Не случайно днес психологията усърдно работи по деликатната тематика за *отровните личности*, за тяхното вредоносно лъчение, за морално-интоксикацията им дъх или лъх. А когато такива отровни личности стоят по тронове на властта и по върховете на политиката и държавата не оставят ли те своите вредоносни влияния и върху обществото? Но и не интоксикат ли те душите, умовете, жизнените светове на не едно поколение? А колкото и незрими, но и летливи да са инак царствата на ароматите и миризмите, то, след присъствието и действието на такива овластени персони, атмосферата в държавата и обществото остава за много дълго време пронизана, наситена с тежките следи и остатъци от прекалено вредните им социални миризми, и трудно може да се изчисти от тях.

Всяка идеология публично или тайно лансира и прокарва свои специфични „парфюмерски” амбиции и проекти, чрез които да измени диханията и лъха на историята, символно да увони или усмърди своите реални/потенциални опоненти, а и противници, но и да придаде много по-привлекателен и обаятелен фасон на своите елити и адепти. И моралът (като идеологическо стратегическо или тактическо оръжие)

също няма как да избяга от такива ангажменти спрямо пречистването, или за магнетизма на даден свят.

В известен смисъл политиката също може да се разглежда като особен вид грандиозна общественно-историческа „парфюмерия“, която се стреми, опитва да дезодорира едни или да парфюмира други реалности и нрави, социални пейзажи или типажи. Но, за да се постигне *съвършеното общество и човешко същество*, е необходима най-вече „парфюмерията“ на морала, която, за жалост обаче, е най-рядката, а и най-скъпоструващата.

Все още човешкият гений, науката и парфюмерията не са открили и произвели такива дезодоранти, които моментално да изличат спарената и тежката воня на протяжно низали се обществени нрави, на смърдящи исторически реалности и властови елити. Въпреки това одоричните субстанции и ефекти на обществените реалии или изменения могат понякога да траят много дълго време и да господстват над огромни пространства.

Колкото и истинският морал да се гради на (и гарантира чрез) безкористие, той все пак прибегва и до някои особени (кога по-деликатни, кога по-натрапчиви) проявления на интерес, дори и на злоупотреби със средства, чрез които субектът му да спечели в конкретна ситуация, за да привлече вниманието и симпатиите на „другите“. А в този ракурс миризмите и ароматите (особено онези, които са социални по произход и мисия) се оказват прекалено важни, значими, а понякога и съдбоносни в даден момент. Защото освен физическа (чисто соматична) хората притежават и своеобразна *духовна, символна плът*, която също е способна да изпраща своите ухания и послания, указания или аларми към съзнанието, психиката, поведенческите алгоритми и прояви на другите хора. Затова понякога иначе твърде чистоплътният във физическо/хигиенно отношение човек може да „мирише“ твърде неприятно; и дори около него да се носят различни зловония, които да са породени от неговата безнравствена натура и от порочното му житие-битие. При този казус физическите и социалните ухания могат доста силно да си противоречат, да влизат в тихи и външно не/забележими съперничества и в люти противоборства. И макар подобна особа да е порядъчно, или даже изобилно пулверизирана с най-модни, с най-скъпи, чуждестранни или маркови парфюми, тя – със

своята нравствена мирис, – може да провокира дистанции от страна на други хора и нежелания те да общуват с нея.

При определени общественно-исторически или всекидневно-житейски ситуации и казуси непоносимостта и нетърпимостта към уханията на духовно-моралната „плът” на дадени социални субекти могат да са даже много по-мощни, дори и превишаващи онези, които се свързват с разнасяните мирисови консистенции от техните физически тела. Това особено силно се чувства в буреносни, смутни и разделни времена, когато пластовете на реалностите се преобръщат наопаки, а нравите сякаш изветряват за късо време. Тогава, увлечени в люти препирни, ангажирани с опасни, гибелни противоборства, хората сякаш обръщат доста по-малко внимание на физическите, спрямо тези на символните миризми на техните идейно-ценностни събрата или – обратно, на техните врагове.

Всички от другия идейно-ценностен „лагер” се оказват порядъчно „вмирисани”.

Вонливци и смрадливци се оказват всички, които по някакъв повод, в дадена ситуация реално/въображаемо се оказват от другата страна на „барикадите” на идеите, идеалите. Отминалото историческо време, срутеният от власт предишен политически режим, някогашната културна среда и атмосфера започват да се описват като излъчващи одиозни миризми, а единствено носталгичните изблици им придават странни социални аромати. Да се подушват и приписват гнусни миризми, излъчвани от тяхната човешка или морална телесност, от тяхната покварена и обречена духовна плът, вече не е проблем само на моментни желания, изблици на семпли оригиналничене, но въпрос на сериозен дълг, който морално-политически ориентираният и ангажираният субект трябва (доброволно или принуден от развоя на събитията, смяната на жизнените обстоятелства) да изпълни.

Съвсем не е и необичайно при исторически драми, или трагедии, ведно с всичко останало, което се случва на потърпевшите от развоя на събитията, на стигматизирани и репресираните субекти (лица и общности) да се приписват всевъзможни прегрешения и атрибути, свързани със замърсяване на общественно-историческата среда или атмосфера, и със зловонията на техните – реални, или предубедено вменени им – морални слабости, недостатъци, прегрешения, пороци или престъпления към другите хора. А и нашата преломна съвременност или тягостна

преходна историческа биография са доста обилно апликирани с подобни казуси, с такива съмнения, подозрения, упреци, присъди.

Морално-оценъчните квалификации или присъди към реалните/хипотетичните виновници за отделни събития, процеси и тенденции в държавно-обществения живот, в даден исторически период или от съответни политически фигури нерядко се съпровождат от оригинално, или от банално-тривиално експлоатиране на метафорология, която разчита прекалено много на смислови и оценъчни препратки към света на миризмите. Така светът на невидимите, летливите олфакторни феномени осезаемо прониква, мощно властва в публично допустимите (или морално непозволените) типове комуникации.

Погледнати през тези инструментализирана призма, „нашите” често изглеждат като притежатели на нормални, понякога даже на твърде въздействени социални миризми, а идеите, чувствата и делата им едва ли не трябва да провокират огромни еуфории със своите олфакторни консистенции, интенции и инвенции в публичния живот. А, обратно, другите, „чуждите”, реалните/потенциалните опоненти, противници или закleti врагове трябва да се описват като „лъхаци” на доста одиозни миризми и зловония.

Прекомерната идеологизация или спекулативната политизиция на нравствените отношения и моралните привички в даден казус, в социума или за конкретни субекти в подобни ситуации могат да се експлоатират твърде нечистоплътно. Това значи, че те се използват като особени ароматизатори на собствената, или като инструментални вмирисители на чуждата идентичност, но в контекста на моментно разиграваша се фабула. Да се опръска с, потопа опонента/противника във всевъзможни мръсотии, значи той да бъде „възнаграден”, публично осквернен със съответни неприятни, отвратителни, гнусни миризми, да бъде преднамерено усмърден неговият социален или морален престиж.

Колкото и моментно, ситуативно да изглеждат като благоуханни, всяка лъжа или всеки фалш все някога започват да се овоняват и дори да миришат отвратително, издайнически да разконспирират истинската същност на тези, които са ги експлоатирали.

Чистата или гузната съвест на човека винаги притежават и се уповават на присъщи за тях специфични мирисови валенции или излъчвания на техните „фабрикати“. Затова и субектът с гузна, омърсена, подгизнала от лъжи и пороци съвест твърде често има странни главозамайвания, особени световъртежи, които го правят неспособен да се ориентира (вярно, обществено-полезно) в многозначителните показания на социалните миризми на конкретната социална среда или атмосфера, на дадена ситуация и личност.

Колкото и да изглеждат като старомодни, или исторически амортизирани обаче, твърденията за органични връзки между класовия морал и олфакторните иконографии на представителите на някои общности имат и своите съвременни наличия, и действия. От праисторическите до днешните исторически времена елитите на обществото винаги са разполагали и сега също притежават несравними възможности за *олфакторен лукс* както в естествения, така и в косвения, превърнатия смисъл на неговите демонстрации. Неслучайно още в началото на XIX век един от най-знатните парфюмери лансира тезата, че отделните класи или съсловия непременно трябва да ухаят твърде различно, а пък Джордж Оруел в 30-те години на XX век оповестява своята присъда на класовата си нетърпимост, непоносимост, пишейки дословно, че низшите класи вонят отвратително.

Иронизирайки такива разбирания и предразсъдъци, Георг Зимел подчертава, че „социалният въпрос“ не е само чисто теоретичен, идеологически проблем или пренебрежим аспект на всекидневната без/нравствена комуникация и екзистенция на хората, а е съществен казус не само за анатомичния, но и за моралния нос, за социалното обоняние и нравствената чувствителност на хората към различни типове социални миризми.

Благодарение на финансовите си възможности, високия си статус хора от върховете, от „каймака“ на обществото могат да си позволят употребата на най-скъпи и дори свръхмодерни олфакторни атрибути – парфюми, одеколони, афършейфове и лосиони, което изобщо не означава, че прибягването до тях може да прогони и мириса на порока, недобродетелните помисли и чувства, злонамерените мотиви и перверзните им деяния. Неограничените възможности да се придобиват и използват най-скъпи одоранти и дезодоранти, парфюми не значи, че техните притежатели имат и най-драгоценни морални качества и добродетели, нито пък че душите и поведенческите им

изяви ухаят добре. Едните ухания не са способни да разсеят, прокудят зловонията на другите им миризми. Затова понякога изкуствените благоухания не могат да потушат аморалните смрадни.

Обратно – хора от приземните етажи на социалната пирамида или дори такива, които са принудени от обстоятелствата да живеят в подземията на обществото, могат да не са морално овонясани, или усмърдени, въпреки и независимо от жизнената си среда. От техните морални души, умове, разсъждения, слова, емоции и деяния могат да струят и да се разнасят твърде приятни, неимоверно привлекателни или очарователни ухания.

Далеч назад в историческите времена Роджър Бейкър открива и анализира най-чудната, най-благоуханната, най-здравословната, най-упоително обнадяващата, а и най-отвратителната, най-потискащата, най-зловредната, пък и най-плашещата миризма на човешките тела. Първата той приписва на уханията на телцата на бебенцата и малките дечица. Втората свързва с онази, която се стеле и господства при епидемиите на чумата, а след нея идва ред на вонята в килиите на занданите и телата на затворниците. А не са ли тези два типажа символи и възплъщения на съответни морално-етически таксономии, на определени нравствени тълкувания и присъди за тяхната човешка орисия? Нали винаги и навред бебенцата/дечицата се считат за невинни и непорочни същества, за емблеми на всевъзможни упования и надежди за бъдещ житейски път и успех, докато физическата и духовно/символната соматика на затворниците се тълкува като тъжна и ужасяваща обреченост, като кошмарна финализация на неестествен жизнен друм?

Нима случващият се в различни исторически епохи и обществени ситуации *детритус* (т.е. разложението на социалните тъкани и нрави) не се съпровожда от творение, траене, разпространение на крайно неприятни, дори смъртоносни мирисови епидемии?! И не свързва ли Вилхелм Райх историите на „малкия човек” – морален гном и социален пигмей – с развихрянето на емоционалната чума, на социалната чума в дадени времена, поразяващи огромни човешки множества и превръщаща в морални трупове живи хора?

Обаче, съвсем не е аксиоматично и положението, че покварата и разложението на моралните нрави и традиции в дадено общество винаги трябва да се съпровождат от мощното изригване на миризми, които отблъскват и отвращават, които погнусяват или

прокуждат нравствено-чистите, благородните и истински възвишените умове и души. И това е така, понеже нерядко (както в природата, така и в обществото) заразата или дори смъртта може да приижда и да разнася със себе си сладникави, а и упоителни миризми, които да заблуждават социалното обоняние и моралния нюх за истинската си същност.

Нима няма „право на живот” определен тип морално-етическа *екология*, която да пречисти, озонира социалната атмосфера, да очисти авгиевите обори и да изрине миазмите от исторически наследства, от съвременни покушения или осквернения на морала. Нали преди да изчисти околната среда човек трябва да е пречистил своята душа, сърце, своя разсъдък, но пък и да е посветил волята си на съвестни деяния с „добри аромати”!

В този аспект си заслужава да се легитимира едно съвършено ново, досега липсващо направление в етическата теория, което да се занимава с генезиса, характера, спецификата и функциите на *моралните одорологии* и с техните странни феноменологии. За жалост, в богатата родна етическа книжнина такива системни изследвания липсват. След като ароматите и миризмите са неотменна, органична част и от природната, а и от социалната среда, в и чрез която човек може да съществува и да се проявява, няма как и нравствеността да е съвършено независима от, дезинтересирана спрямо техните ухания.

Всевъзможните социални или а/морални аромати и миризми са част от околната действителност, в която се ражда, възпитава, расте, изявява многостранно всеки човек. Нравствената социализация и интериоризацията на определени социални/морални ценности и норми винаги са свързани с изграждането и развитието на дадени типове социални обоняния, на морална чувствителност към уханията в и на социума, на определени исторически/житейско-всекидневни ситуации, на персонални експлозии, производства, дистрибуции, обмени и консумации на подобни деликатни, или натрапчиви феномени.

Обратно на природната в социалната действителност изкачването към върховете не води неизбежно до разреждане и грандиозно пречистване на климата. Точно обратно – по върховете на обществената пирамида винаги има сгъстяване и преумножаване на всевъзможните и зловердните социални миризми, и епидемии на моралната порочност. А както в природата по върховете има недостиг на кислород, така по върховете на

обществото има недостиг на морален кислород, или опасни озонови дупки за човешината.

Това, което без/нравственият човек вижда и чува, или което изпитва/прави като невербални проявления, при своите морално-етически изяви не изчерпва всичко от пребогатите „менюта”, които нравственият ум, или моралната сетивност „обработват”? [1] Защото а/моралният субект разчита и на достоверни, а и на манипулативни, симулакрови „данни” и „доказателства”, например, на своето персонално обоняние в даден миг.

В историчността и всекидневието си хората прибегват до селекции и експлоатации на фрази, в които феерията на моралните съждения, оценки се възползва от услугите на различни вкусово-орнаментирани и „фокусирани” термини, аналогии и метафори. Та нали нерядко човек може да твърди, че нещо в даден морален казус и спрямо нечий без/нравствени прояви твърде много му „нагарча”, или пък че прекалено му „сладни”, че понякога а/моралните слова, афекти или простъпки на неговия „кореспондент” му се струват доста кисели, солени, лютивни, или, обратно, твърде блудкави, безвкусни, и т.н.

Пикантността на а/моралните проявления не е „persona non grata” във всекидневния живот и за нравствено-етичните ѝ наблюдения, „дешифровки” и интерпретации. Прекалено горещи или – обратно, – твърде студени фрази за морални квалификации се срещат доста често, така както има и „пиперлии”, а и безвкусни а/морални „буламачи”. Както и обонянието вкусът се превръща в част от интериора или екстериора на човека.

Няма ли тогава шанс и начин човек да се замисли над въпроса дали не си струва да си избере и употреби по-разнообразно или пък „диетично меню” на определен тип морално-етическа „гастрономия”, което да е полезно за неговия нравствен организъм?!

А след като вкусът може да е толкова важен и полезен за моралния организъм на човека, защо и обонянието да не е способно да му предложи такива изкусителни „екстри”?! Още повече, че между вкусът и обонянието съществуват твърде интересни отношения и интимни обвързаности, за които нерядко човек дори не знае почти нищо съществено.

Любопитно е, че морално-етическите изследвания и интерпретации почти не се интересуват от и ангажират с дешифриране ролята и значението на сетива като *обонянieto и вкуса*, които също (макар доста по-ограничено и в много по-причудливи форми и степени) имат определено отношение към случващото се нравствената психика или в моралното съзнание на субекта. Ала след като моралният субект е длъжен да използва всички типове информационни източници, които могат да му помогнат да открие тайнствата, каузалностите и феноменологиите на нравствените факти/събития, той е длъжен не само да *разчита*, а и да *зачита* ролята и значението на обонянieto и вкуса спрямо приносите им за градежа или функционирането на морално-етическите му рефлексии.

В медицината и психологията съществува пъстър рояк термини, отнасящи се до различни типове увреждания на човешкото обоняние – *какосмия, аносмия, дизосмия, паросмия* и пр., всеки от които акцентира на известни видове отклонения „от нормата”. Тяхното присъствие и влияние е свързано с различни деформации или сериозни дефекти в правилното, нормалното човешко обоняние към определени миризми или аромати. Някои от тези увреждания или заболявания водят до поява на илюзорни образи, или до халюциногенни преживявания, които могат да имат моментно/хронично присъствие. [3]

Можем ли да твърдим, че подобни феномени липсват по отношение на морала, на нравственото светоусещане и светопроявление на субекта – бил той лице или група? Не, защото и в нравствения свят, в моралния, или в изкуствено морализирания пейзаж на човешките комуникации, връзки, или обноси също са налице известни – естествено предизвикани, или свършено преднамерено обусловени, и използвани – отклонения в социалното обоняние, в морално-етическия нюх на техните субекти, които също могат да се съпровождат от имажинерни, спекулативни, недостоверни възприятия и реакции.

Въпросните отклонения могат да са симптоми и за предстоящо/хронифицирано заболяване на обонятелните рецептори (механизми) на човешкия организъм. Почти по същия начин в сферата на морала човек може да бъде предизвестен, или да търси начини как да се излекува от някои свои болести, поразяващи (временно, или дълготрайно) моралния му разсъдък, душевността, психиката, волята, а и

препятстващи *нормалните* (според неговите, или съгласно тези на други хора) му поведенски мотивации, реакции.

Нима морално увреденият субект не притежава и често не разчита на измамни, фалшиви обонятелни данни и доказателства за особеностите на натурата на своя „кореспондент“ в конкретна ситуация, или не усеща достатъчно правилно неверните или въображаемите излъчвания от собствената или от чуждата духовно-нравствена „плът“? Нима и при него временни заболявания, или хронични усложнения не водят до редукции, или до пълна безпомощност на социалното му обоняние, на нравствения му нос да се ориентира правилно в ребусите, лабиринтите на сложните човешки отношения и пр.?

Нима понякога силно (временно или хронически) увреденият му вкус (или „нос“) към моралната феноменология, присъща (и преднамерено вменена) на собствената му, или пък на чуждата идентичност, не си кореспондира, при това солидно с, или не се оказва под опасното влияние на влошено социално-нравствено обоняние, на увредения морален нюх, които не различават вярно добродетелта от порока, или доброто – от злото?

Медицината и психологията отдавна са доказали, че недостатъкът или липсата на определени витамини, соли в храните и течностите, нужни за човешкия организъм, могат да водят и до временни, или до твърде дълготрайни заболявания на вкуса и нюха.

Някога в етиката много се говореше и пишеше за съдбовно необходимата потребност на човека от нормално и всекидневно консумиране на известно количество от т.нар. витамин N, т.е. от „витамина на нравствеността“, на моралната годност и зрялост.

Днес, в смутното, преломното ни обществено-историческо време, при всеобщия разпад на моралните нрави и тоталния разгул на нравствените пороци консумацията на този витамин изобщо не е вече достатъчна, нито е напълно постижима за много хора.

Не си ли струва да се замислим защо, кога, къде, как и доколко хората могат да привикват с определени социални миризми или аромати дотолкова, че да не ги усещат, и че дори не осъзнават до каква степен, форма и същност стават техни рекламни агенти.

Не оставяме ли понякога с неприятното усещане, с натрапчивото съмнение или с агресивното подозрение, че социалните (в т.ч. моралните) предразсъдъци към другите,

към различните и „чуждите“ от нас като че ли притежават, а пък и излъчват определени мирисови консистенции; че имат определени олфакторни влияния/въздействия над нас? Не е ли странно например, че расизмът и ксенофобията са прекалено придирчиви към, а и че експлоатират всевъзможни доводи, доказателства и аргументи, за да изобличат и накажат другостта/чуждостта освен всичко останало и заради това, че им вонят/смърди, че „ухае“ много по-различно и неприятно от миризмите, които те смятат, че „излъчват“. Това не/обичайно „двойно счетоводство“ (в т.ч. и в морално-етически контекст) често сервира обилни менюта от паралелно депозирани и върлуващи възприятия и присъди за чуждите миризми, които се съпровождат от липси на усети за собствените ухания, или пък от предубедени фаворизации на възможностите и реалностите за собствения „дъх“. И, на практика, се получава, че расистът или ксенофобът е склонен и способен твърде лесно да разконспирира, а и бързо да изобличава публично и гръмогласно чуждите одорични свойства или ерупции, но не е готов или надарен да дешифрира своите миризми, или поне да живее и с пресантимана, че също така излъчва неприятни морални мириси. Затова негрите, „жълтите“, турците или циганите му вонят, дори смърдят непоносимо, макар понякога стигматизираните им представители да са дори много по-„ухаещи“ от него и да притежават далеч по-нормална хигиена от онази, която расистът притежава. И тук не става дума само за реалната, *обективната* миризма на отделните лица/групи, а и за уханията, които напълно *субективно* и даже твърде *субективистично* се творят или разнасят чрез неговите вербални и паралингвистични прояви към другостта/чуждостта.

В живота не липсват достатъчно случаи, в които, за да прикрият своята морална нечистоплътност и нравствена поквареност, субектите им прибегват до обилно пулверизиране, до натрапчиво парфюмиране с всевъзможни (изкусителни и съблазнителни) „аромати“, придаващи им друга визия, по-друг „нюх“ на истинските им души, натури?! Нима разумният човек смее да си позволи неблагоприятното да твърди, че в сферата на нравствеността преднамереният макияж, гримирането на истинската същност на човека не се нуждаят от специфични моралоподобни помади, одеколони, лусиони и парфюми? Та нали морално орнаментираните арсенали на обноските, на добрия тон винаги изпитват неистови потребности от подобни олфакторни феномени и атрибути за своя живот! Нима чистата (в морално отношение) социална атмосфера не

дава основания и условия на нравствения човек да чувства, че диша с пълни гърди, че не бива да си запушва носа, или да отбягва изригванията на определени – вредни или опасни – социални миризми? И, след като обичайно човек обича да си „пъха” навсякъде носа, не е ли освен неговия анатомичен нос, също и моралният му нос солиден фактор за неговата ориентация в енигмите и лабиринтите на разнородните социални нрави и отношения в дадена епоха? Имаме ли право и основание да говорим обобщено за социална чувствителност, а даже и за социално обоняние на човека (като индивид, вид и род) без да включваме към тях и моралните им проявления, т.е. като пренебрегваме моралната сензитивност и нравственото обоняние на човека към определени (реални или въображаеми) мирисови ефекти? Нали е нещо съвсем обикновено и традиционно човек да „души” моралната атмосфера или нравствените изпарения, лъчения на думите, идеите, чувствата и делата на другите; да преценява естеството или функционалните ефекти на тези ухания върху самия него. Нали и във всекидневния език битуват изрази, според които човек трябва да помирише откъде идва и накъде отива развоя на събитията, човешките нрави при дадена ситуации. И съобразно присъщите му морални критерии и еталони той може/трябва да реагира на подозрителния или привлекателния, упоителния или отблъскващия го лъх на това, което струи, което едвам-едвам доловимо, или в огромно количество се носи от „другия”, което се поднася или разнася от него чрез неговите мисли, слова, емоции или реакции. Нима натрапчивата прекаленост в без/нравствените преструвки не оставя усещания или предположения, образи и тълкувания и за нещо неестествено *по мирис (или аромат)*, за нещо, което надхвърля обичайната норма?! И затова някак си уврежда моралната среда.

Колко често (а и дали изобщо) човек се замисля върху деликатния проблем защо той полага своите благоуханни букети от пресни цветя пред паметниците на онези, към които храни известна (истинска или привидна) почит, или пред които той се прекланя? Нима ароматът на свежите цветя не е трогателен символ, възплъщение на вечно цъфтящия живот, на дискретни връзки между най-прекрасното от природата с онова от същността на човека и героя, комуто се поднасят (като дар на признание, почит) тези цветя!

Не само художествената литература, изкуството или културата, а и всекидневния живот предоставя на хората твърде много причини, поводи, казуси, феноменологии или

фактологии, които „сервират любезно” съответни реални или имагинерни аромати, или миризми, пряко/косвено свързани с моралната рефлексия, с чувствата и поведението на нравствения субект в конкретната ситуация, или поне относно неговите събеседници.

Културата и науката дължат огромна благодарност, първо, на *Марсел Пруст*, че по блестящ начин представя проблема за обонятелните спомени за отминалото време; второ, на *Франц Кафка*, че изумително описва отвратителните миризми или смрадта на държавните институции, както и вонята на служителите им, които са „подгизнали” от дъха на бюрокрацията, безчувствието, корупцията, безнравствеността и престъпността.

Морални-етичните иконографии, анализи и интерпретации дължат много на художествената литература, културата и изкуството, които разкриват тайнствата, а и могъществото на ароматите и миризмите в различните сфери на жизнения свят на човека.

Всяка епоха, всеки тип общество, всяка цивилизация, култура или идентичност, както и присъщите им, а и обслужващите ги в тяхната историчност/всекидневност социални и морални нрави, обичаи, ритуали, неизменно притежават свои особени (смислови и ценностно-нормативни) *мирисови ухания*, които сами излъчват, а техните съвременници/наследници по своему „дешифрират” и съответно „вкарват в оборот” в своята духовно-практическа реализация в живота. Няма историческо време или социална обстановка, които да са напълно лишени от подобни специфични одорични консистенции. Блестящ пример за това е знаменитият роман на Патрик Зюскинд „Парфюмерът. Историята на един убиец” (1985), предизвикал истинско цунами от научно-изследователски интереси и творби, открил и магистрален път за интердисциплинарни проучвания, тълкувания на мистериозната сфера на одоричните субстанции и влияния върху индивида и обществото. В предишна историческа епоха френският пътешественик маркиз Астолф де Кюстин прави „рентгенова снимка” на отвратителните миризми на царска Русия и на одорозните ухания на нравите и обноските в Москва и Петербург в XIX век [2], която му спечелва ореол на еталон на русофобия, и която се ползва даже в наше време.

Различните исторически или всекидневни социални ситуации, разнородните морални колизии и произшествия, в които човек – доброволно или по принуда – попада, също му „сервират” различни възможности и „менюта” за всевъзможни – приятни, или

неприятни – контакти, срещи, общувания и видими/незрими баталии с най-разнородни аромати или миризми, отнасящи се до дъха на времето и до нюха на определени нрави.

Има времена и нрави, в които протяжно и повсеместно (във времето и пространството) се разнасят миризмите или упойващите аромати на определен тип а/морални отношения, стереотипи, навици, привички и традиции, на които хората се подчиняват. Повечето хора привикват с тяхното неизменно дихание, както и с техния упойващ дъх. Но са налице и обществено-исторически обстановки, или всекидневно-жителски случаи, при които пластове на човешките нрави и традиции рязко, динамично и тотално се взривяват и сред пушеците, сред миризмите на настъпващите промени изплуват образи, влияния, привлекателността или заплашителността на съвсем нови одорологии, а и на неизменно съпътстващите ги компании от приятелски/вражески метафорологии.

Свикнали сме с морално-етични присъди и обобщения, че нравствената поквара вони, смърди за нормалното човешко съзнание, за чистата съвест и благородния разум, така както и че моралното благородство, а и нравствената възвишеност притежават особен (смислов, аксиално-прескриптивен) аромат за онези, които ги ценят и практикуват. И често само преминаването ни в други етажи на морала, приобщаването ни към различни нравствени общества, множества или малцинства може да ни накара да изменим критериите, еталоните, стереотипите или пък технологиите на социалното си обоняние.

Както различните аромати и миризми имат специфични „езици“, така и различните езици притежават свои арсенали и репертоари, чрез които да декодират и улеснят преводите на тези особени езици, и да ги облекат в съответни вербални конфигурации, т.е. да ги направят удобни, но и полезни за съответни социални телеологии и употреби. Затова хората могат да разказват не само за *духа*, а и за *дъха* на различни исторически времена, събития, нрави и порядки, на отделни лица или на големи човешки множества.

За разлика от езиците, които влияят осезаемо на човешкия слух, „езикът“ на ароматите и миризмите не е благословен в този смисъл, понеже той е по своему *глухоням*. В незримото и летливото царство на ароматите/миризмите мощно властва *безмълвието*. Хората нямат способности да чуват какъв е шепота/крясъка на ароматите

и миризмите, дори когато желаят да узнаят техните езици. Като безплатни, лишени от езикови сетива, ароматите или миризмите също не чуват какво си говорят за тях хората, нито имат възможности сами да им разказват нещо за своите причудливи потайности и послания. В този смисъл, комуникацията между уханията и хората е *едностранна*, а и обикновено се води в съзнанията на лицата/групите, заангажирали вниманието си с дадени мириси. Човек не може да умолява (или да разпорежда на) съответни аромати/миризми да продължат, или – обратно, – да прекратят своето въздействие върху неговата душевност. Той е способен само по определени начини да ги ограничи или премахне напълно, но не и да води продължителна, изискана или невъзпитана „кореспонденция” с тях самите. Само в някои по-особени психични състояния и преживявания човек може вътрешно да усеща, да „чува” и „разбира” какво именно желаят да му „нашепнат”, или какво заповедно му „крещят”, за какво го увещават, или пък какво му предсказват дадени мириси.

В сферата на социалните аромати или миризми обаче, нещата стоят по-другояче.

Макар човек да не мисли за немотата на езиците на ароматите/миризмите, в т.ч. и в сферата на нравствеността, той никога не се отказва да използва техните услуги. Липсата на език при обонянието като че ли съвсем не е фатална, нито пък е *изключение*. Тя не е случайна патология, нито пък е непонятна уродливост на човешката сетивност.

„Езикът” на ароматите/миризмите е *иносказателен*. Той изисква особени умения и способности, за да бъде правилно разчетен, ефикасно използван, а „*царството*” му е свързано с властта на всевъзможни алегии, метафори, асоциации, аналогии, алюзии и илюзии, въздействащи на човешкото мислене, психиката и изборите на поведенчески стратегии и тактики. Той е *символен* език, показващ и препращащ към други измерения на пространствеността и темпоралността. Изпаднал под влиянието и властта на дадени аромати/миризми, човек може –ментално, въображаемо, душевно, психически, – да се *пренесе* и *попадне* в други светове на пространството и времето, да забрави това, което в този момент, при тази ситуация обективно, реално го заобикаля. Не е случайно, че от хилядолетия и до ден днешен хората говорят, че мирисът е способен да бъде форма и средство на движение към други светове, на присъствие и преживяване в тези светове. Че като е под влияние на „летливото царство” на ароматите/миризмите, човек може да губи почва под краката си, да се откъсне за миг от действителността, да лети в

други светове и посещава реалности, да се окаже (въображаемо, емоционално) в по-различни вселени, в съвсем различни обстановки и при по-различни *човешки* нрави, или условия.

Оказал се неусетно, ненадейно под лъчите на очарованието и обаянието, на притеснението или ужаса от естеството на конкретен мирис, човек мисли или живее вече под неговото господство като в по-особен, нереален и имагинерен свят, който му предлага – повече, или пък по-малко – присъща за (и предизвикана от) самия него *поетика*. А сферата на нравствеността съвсем не се нуждае единствено и само от прозата на живота, нито от елементарната публицистика за моментно върлуващи и бесуващи нрави. Тя също има потребност, а понякога и неистово копнее за поетични вдъхновения и изблици, които нямат нищо общо с лаконичните слова и със студенокръвните тълкувания. Именно в подобни казуси селекциите на метафори с олфакторни съдържания и послания се оказват високо котирани и епизодично, или конвейерно практикувани от хората.

Като всяка друга поетика, тази на морално-етично селектираните и експлоатираните олфакторните феномени се нуждае от собствен, особен език, от съкровено значими, силно психологически въздействащи и лингвистични техники. Тази – магическа по своите въздействия – поетика разполага с особени набори, форми на употреба на всевъзможни алюзии, илюзии, метафори, асоциации и сравнения. Нейната „*граматика*” е от деликатно и специфично естество, влияещо на хората по твърде субективни начини. Няма двама души, които по абсолютно еднакъв – във всички негови параметри – начин да възприемат един и същи олфакторен феномен. Няма двама души, които притежават абсолютно еднакви семантични, лексикални фондове, сходни граматика и неразличими помежду си употреби на един и същи „език” на обонянието си, подобно на това както няма двама души с еднакви пръстови отпечатъци. Това означава, че всеки човек (в битността му на морален субект) има своя „*мирисова реторика*”, която е индивидуална, а и обикновено не е унифицирана с реториките, които другите хора притежават и експлоатират. Всеки човек по своему „*разговаря*” с и „*разбира езика*” на някои аромати и миризми, особено на онези, отнасящи се до социалния, в т.ч. и до без/нравствения живот. Това не значи, че в историческия и всекидневния живот на хората господства *Вавилонски синдром*, безразборна смесица и

неконтролируемо съперничество между „езици“, принадлежащи на (а и обслужващи) съответни типове човешки множества и обоняния. Исторически и актуално хората винаги си изработват и използват общи езици за техните специфични, понякога дори твърде несводими едни към други обонятелни усещания. Само на тази основа можем да разберем защо отделни цивилизации и култури могат – в продължение на векове или дори хилядолетия – да поддържат и използват общи за тях обонятелни „езици“, много внимателно и минимално да променят техните „граматики“.

Моралните равенства и неравенства, справедливости и несправедливости могат да кристализират, а оттам да въздействат във времето и пространството на хората, в т.ч. и чрез техните завоалирани проекции и ангажименти в определени терминологии, засягащи моралното самоопределение и проявление на човека в отделни ситуации и казуси. Сред тези особени терминологии свое немаловажно място, роля и значение имат и тези категориално-понятийни редове или системи, които са натоварени с одорични смисли. Одорологичните аналогии и метафори никога не демонстрират огледални образи или симетрични проекции относно морализаторското иконографии и третирането на представителите на всеки един от двата пола, а в нашата съвременност вече и на третия пол.

По исторически и социокултурни инерции и традиции, например, на жената от древни до днешни време се гледа като на непълноценно и неравностойно на мъжа същество, което освен всичко друго се принуждава да се преобразява (мирисово) повече от силния пол, вероятно, за да прикрие своите (природни и социални) недостатъци и пр. Може би по тези причини и заради културните традиции в разговорния език на много етноси, народи или нации от различни континенти и цивилизации инвективните слова, адресирани към жените, а и орнаментирани с одорични консистенции, се оказват много повече спрямо обидните термини, предназначени за представителите на силния пол.

Преди няколко години авторитетен научен колектив от семиотици и лингвисти откри (при изследване на повече от 60 езика), че отрицателно-натоварените, обидните, инвективните лексика и семантики осезаемо преобладават над позитивните, имащи и съответни олфакторни интенции и инвенции при описанието и тълкуването на човека. Тази закономерност с особена релефност се проявява при половите идентификации и

таксономизации на „силния” и „слабия пол”, като, естествено, последният се оказва в изключително по-неблагоприятно положение, възнаграден с повече такива инвективи.

Въпреки огромните – исторически и социокултурни – различия, все пак в живота съществуват и (повече или по-малко) влияят и *универсални, общочовешки* нравствени ценности и норми, което значи, че са възможни и универсални социални аромати и миризми, разбира се, свързани с и прокламиращи истински хуманизъм и демократичност. Затова е възможен един друг свят, роден от този, в който да ухае на общовалидни, а и облагородяващи, вдъхновяващи и позволяващи оптимално разкриване и разцвет на човешката същност/природа. Свят, в който истинският морал лъха от и пронизва всичко.

БЕЛЕЖКИ

[1] Не е ли странно, че богинята на справедливостта, символ на оценяването и отсъждането – **Темида**, е представяна с превръзка на очите, а ръцете ѝ са заети с везните на справедливостта. Затова тя не може да разчита нито на зрението, нито на тактилноста – двата мощни информационни източника, предлагащи обилна суровина за нейните размисли, тълкувания и окончателни заключения?! Не означава ли това, че зрението и осезанието са подвеждащи за крайните отсъждания? А питат ли се хората защо мъдреците, ясновидците, пророците са или незрящи, или задълго са се усамотили в пустинни, безлюдни местности, или в пустини, които не мамят сетивата с изобилие от всевъзможни зрителни, слухови, обонятелни, вкусови и други предизвикателства, изкушения?

[2] Виж подр.: **Кюстин**, А. *де Россия в 1839 году*. СПб., 2008.

[3] Виж подр.: **Мизов**, М. *Политиката като обоняние и парфюмерия*. С., 2016, 284-316.